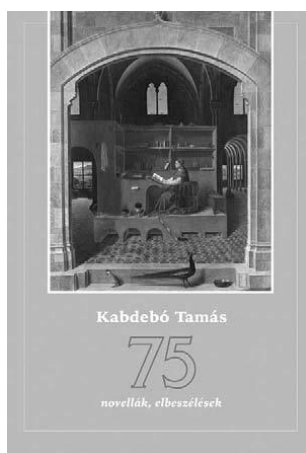

Tariménes utazásai a Gemenci erdőtől Newcastle-ig, Rómáig és Guyanáig

KABDEBÓ TAMÁS: 75. NOVELLÁK, ELBESZÉLÉSEK

Pannon Tükör Könyvek
Zalaegerszeg, 2009
344 oldal, 2400 Ft

Az 1956-os forradalomban való részvétele miatt külföldre menekült, Írországra letelepült, onnét is a világot járó Kabdebó Tamás *hetvenöt* novellát vonultat föl új könyvében. A könyv címe azért *75*, mert kiadásakor az író éveinek száma is ennyi.

Minden írónk fokozott figyelmet érdemel, ha történelmi okokból életművének nagy részét külföldön kényszerült megírni, anyanyelvi kultúrájától elszakítva, néhány sorstársra és (bizonyára nem könnyen szerzett) hazai könyvekre utalva. Sokszor rácsodálkoztam már idegen nyelvterületen élő szerzőink műveinek példás magyarságára, itthoni pályatársakat is megszégyenítőre. Úgy képelem, agyuk – az írói munka természetének megfelelően – szüntelenül őrli a magyar szót. Magyarul ízelek a második, harmadik nyelven hallott és olvasott gondolatot, s foglalják tömör és pontos formába érzéki tapasztalatukat, egy fokkal még megszállottabban, mint az itthoniak. Az írás bizonyos értelemben neurózis: kényszeres tevékenység, örök stilizálás, pontosítás, törlés-

tömörítés, szüntelen önkritika fejből és papíron. Ennek jeleit látom Kabdebó Tamás prózájában is – igaz, egy kissé másképpen, mint az említettekében.

Amíg csak írnak magyarul a földön, alighanem eldöntetlen marad az a szellemi csörte, amelyet a huszadik század nagy írója, Kosztolányi vívott korának ugyancsak kiemelkedő kritikusával, Schöpflin Aladárral. (A nyelvi megmaradás szempontjából kétségtelenül Kosztolányi a pálma.) Költőnk puristaként és szigorú nyelvőrként a minél tisztább magyarosság mellett kardoskodott. Mennél kevesebb idegen szót használjunk, s ha ilyen jön tollunkra, vegyük a fáradságot, keressünk helyette hazait: ízesebb és elevenebb lesz így a stílusunk. Kritikusunk amellettt történelmi láncát, hogy a latin szavak már régóta meghonosodtak a katolikus egyház és általában a régi magyar értelmiség, a lateinerek jóvoltából. Az udvarházak népe is élt a latinnal. Nyelvi elszigeteltségünkben nem árt, sőt használ, ha minél több szavunk cseng ismerősen a művelt nyugati fülnek. Kabdebó Tamás ezt a schöpflini utat követi: nyelve sok-sok latiniz-

must s egyéb jövevényszót megtúr. Közben hallgat Kosztolányira is, mert a költő az argószavak létjogosultságát elismerte egyik remek cikkében. Kabdebó élvezettel használja a kamaszkorában, az iskolafolyosón, az uszodában és az utcán fölszedett jassz-kifejezéseket. Nem csodálkozhatunk ezen: huszonkét éves volt, amikor hazájától messzire szakadt.

Úgy vélem, alkatában, emberi természetében is sok mindent megőrzött diákkorából. Nem valamiféle gyermekdedségre gondolok: az emberi sors mélyebb tartományaira utalnék inkább. Műveiben úgy látjuk az író, mint aki szívesen képzelettel magát az irodalom nagy utazóinak (részben kalandkeresőinek, részben számkivetettjeinek) helyébe. Több novellájának hőse (már a címében) afféle modern Odüsszeusz és „Tariménes”. Egyik-másik novellájában, főként ahol a külhoni lét kezdeti botladozásait idézi fel, a Bessenyei-hős, Tarimenes francia ötletadójának, Voltaire Candide-jának alakja is fölrémlik. De egészében véve Odüsszeuszt vallja saját ősmodelljének, s ennek több oka lehet. Neki is megvan a maga Ithakája, a Duna menti város, Baja és környéke (erről szól nagy regénye, a *Danubius Danubia* s részben az *Életút* is). Honvágynak mulhatatlan tárgya a bajai és pesti múlt, az otthon és az iskolák, az első szerelmek és a versenyszerű sportolás helyszíne, a budai, Margit-szigeti uszodák, a Balaton.

Eklektikus írói modora elvi megfontolásból is fakad. Egy helyütt Senecát idézi, aki szerint az írás sohasem lehet olyan őszinte, mint az élőszó. Ő pedig az élőszó kerekszerűségére törekszik – nem engedi, hogy munkáján megérződjék az irodalmi műhelyillat és a túlságosan sűrű szövésű nyelvi szűrő használata. Ez rendjén is van – Tersánszky is hasonló elvet vallott –, de azért engedjük meg a nagy műgonddal dolgozó íróknak, hogy kivegyék részüket az anyanyelv csinosításából. A műélvező sem lesz ennek kárvallottja.

Örökös honvágó – és örökös mehetnék: ez a kettősség jellemzi legjobban Kabdebó Tamást. Megtaláljuk ezt más, kiváló íróknál is, Ferdinandy Györgynél például, nem csupán közös nemzedéki élményük, a cselekvőn átélt 56-os forradalom révén, hanem a nyugat-európai nagyvárosokat közép- és dél-amerikai lakóhelyre, „szerecsen” környezetre váltó helykeresésük okán is (tréfás szóval mindketten a szaracénokról elterjedt névvel illetik a sötétbőrűeket).

Föltételezem: ha Kabdebónak megadatik a történelem kegyéből, hogy szülőhazájában élje le életét, akkor is mindent megtesz azért, hogy sokáig valahol a világ túlsó felén hánykódjon sorsának hajója. Novelláiban rengeteg a pikareszk-elem. Ez, úgy tetszik, ősi férfivonás, nem csupán Odüsszeusz, hanem már az agyagtáblán fennmaradt ősi eposzok, eposztöredékek tanúsága szerint is. Ha pedig azt veszem, hogy a novellák egy része sci-fi (olykor karinthys iróniával fűszerezve), akkor Trója leleményes harcosának alvilági, azaz képzeletbeli útjait is követi a maga humoros módján. Kabdebó szereti a küzdelmet, s ebben kissé ő is Hemingway hatása alá került, mint nemzedékéből oly sokan.

Az önéletrajzi ihletésű elbeszélések kalandjait, illetve emléküket láthatón élvezi az író. Sokszor nem törődik a novella kerekességével, valamely sorsfordulópont lezárásával, csattanójával. A történetet ritkán varrja el. Fontosabbnak tartja, hogy minél elevenebben láttasson egy léthelyzetet és környezetet – a hely szellemét –, az alkalmi ismerősök, különörc urak, világcsavargók változatos, színes, olykor egzotikus arcát.

Sok-sok eredeti figurát villant fel, bennszülötteket és emigránsokat, csöppet se bánva, hogy némelyiknek alig van, vagy egyáltalán nincs köze a cselekményhez. Az a fontos neki, hogy láttassa emlékezetes vonásaikat, vonzó vagy riasztó lényüket – ez megmaradt benne, s föltétlenül meg akarja osztani olvasóival. Jellemző, ahogy az ételek, italok ízét is számon tartja, nemcsak a látványt, az érdekességet, a veszélyt, gyakran az erotikus élményt. A könyv alcímében föltüntetett „novellák és elbeszélések” megjelölést így egészíteném ki: „...és útleírások”. Mert a káprázatosan sokféle hely – földrész, égöv, ország, kulturális központ, isten háta mögötti, szigetországi vagy még messzibb tengerentúli kisváros és főként a vízpart és a nyílt víz a legjellemzőbb motívum ezeken a lapokon, kimeríthetetlen sokféleséggel. Művelődési értelemben Róma a fő viszonyítási pont a rengetegféle provinciához, Pesthez képest is. Rómától sincs pedig jobban elragadtatva, mint a többi helytől – az alkalmi szerelmi fészek ott sem különb, mint a Körút valamelyik mellékutcájában bérelhető kégli –, csupán a minden tapasztalatát gondosan elraktározó és közvetítő értelmiségi módján érezteti velünk, hogy európaiként szemléli a világot.

Sok-sok arc úszik át a gyorsan pergő könyv filmvásznán, főként női szemek, ajkak és keblek. Kabdebó Tamás ebben is az Odüsszeusz nyomába lépett: mindenütt rejtélyes és kíváncsú Kirkék, Kalüpszók és Nauszikaák marasztalják, olykor nagyon is kézzelfoghatóan, de ő lélekben csak hazafelé törekszik, itt rejlik élettörténetének alfája és ómegája. A bajai és környékbeli Duna-parton, a pesti gimnáziumban és a Sportuszodában, ahol – a *Parainesis*szel mondván – az első szerelem s „az élet első örömeit ízele”. Csalódásait és felsüléseit is derűvel szemléli, az élet iránti, eredendő bizalomtól motiváltan, nem lévén hajlama semmiféle kétségbeesésre. A mai Aiaie szigeten vagy a korunkbeli küklpszok földjén szerzett szenvedései csak megsokszorozzák erejét, hogy még száz Szküllá és Karübdisz között hazaérkezzen. A történelmi változások jóvoltából ezt meg is tehetette a kilencvenes években. A tragikumnak csak akkor engedte át lelkületét, ha – mint negyvennégyben – bombázókon és tankokon érkezett, elaknásította a Duna fősodrát, és – mint a fordulat évében – a család sorsát kisiklító határozatokat hozott a tulajdon- és jogfosztásról. Az író valahogy még ilyenkor sem csüggedt: egészséges lélekkel s némi szerencsével áldották meg az istenek, s még írásaiban is inkább életművész, mint kárvallott, vagy mint a tökéletes mű aszkétája és fanatikusa. Ki tudja, hányszor kel még útra, ha csak képzeletben is, túl a hetvenötön. Kíváncsisága mindenesetre kifogyhatatlannak tetszik.

Visszasóvárgás, -révedezés is van benne jócskán. Sokszor mint a Kalüpszó szigeten, a vízparton merengő görög hőst látom magam előtt, amint minden helyek legfontosabbikát, a Bajához közeli Duna-szakaszt és a feldajkáló otthont képzeletben maga elé kis barátaival, barátnőivel, korán elvesztett édesanyjával. Megidézi a városka polgárosodásában élenjáró nagyapát, a daliás, vadászgató-halászgató apát s annak fura kártyapartnereit, üzletfeleit.

Mi is ez a felejthetetlen varázsú hely Baja környékén? – Magyarország egyik legizgalmasabb vízi paradicsoma és rengetege, a Gemenci erdő, ahol „vadat s halat s mi jó falat, szem-szájnak ingere”, adott a természet annyit az írónak gyerekkorában, még a második világháború életveszélyes hónapjaiban, s a familiát minden jómódtól és társadalmi rangtól megfosztó ötvenes években is, hogy a földkerekség legvonzóbb tájai

sem feledtethették el vele. Ez a hely, közelebről: az érsekcsanádi kompállással szembeni Veránka, mely a Gemenci erdőt kettévágó kis Duna-ág által elkerített sziget északi csücskében húzódik meg az óriás nyárfák alatt. Itt, az északról hömpölygő víz-sodor elágazási pontján állt a családi nyaraló, egy jobbféle horgásztanya – alkalmassint vadászház –, ahonnan a vízre lenézve, mintha egy ár ellen úszó hajó orrában állna az ember; aki már járt ott, nem felejtetheti el. Hát még, ha nem csupán a mostani gazdák, a megyei vendéglátók jóvoltából fordult meg ott, mint magam is, hanem ott élt, ott nőtt fel, s *otthon* volt a tájban. A normális fejlődésű fővárosi fiúgyerekek is nagyra értékelik a horgászatot, a magaslest, erdő-mező gyümölcseit, a sokféle ehető bogyót; elsajátítják az alapvető ismereteket a gombászatból is. Micsoda ajándék viszont a sorstól, ha valaki beleszületik ebbe a létformába, az apjával ereszkedik a Dunára ladi-kon, hogy egy óriásharcsa reményében rakhassa le a fenékhorgokat – ez a pesti gyerekeknek csak álmaiban létezik, akárcsak a vaddisznóles vagy éppen a szarvaskilövés.

Igen ám, de mit jelenthet a „szerencsefinak” az Éden elvesztése, a kiűzetés, először a német, majd rögtön a szovjet hadsereg megjelenése nyomán, másodszer 1950 körül, a vállalkozó kedvű apa letartóztatásakor? Nos, Kabdebó szerencsés természetének köszönhetően nemcsak a rettegést, az életveszélyt s a nélkülözést, hanem az izgalmas, férfivá érlelő kalandok sorát is: zsidók, katonaszökevények, majd svábok bujtatását, szembeszállást az embertelenség hol ilyen, hol olyan törvényeivel, hűséget a másokért kockázatot vállaló emberséghez. Meg is térült belőle egy s más, ha jókora késéssel is: az író szülőföldjén nagy elismeréssel emlegetik ma is az örmény nevű családot. A némileg önletrajzzá összeálló elbeszélések sejtetik, hogy önmagát kárpótolandó, valami hasonló édent keresett az író Guyanában is, mint amilyen a régi Baja és Veránka volt.

Létünk persze sokrétűbb, semhogy örökké a világvárosok sűrűjében eltévedt ember egykori természetélményeit sirassuk. Kabdebó Tamás – megtalált hivatásának és szellemi érdeklődésének megfelelően – ugyancsak élményszerűen idézi föl a könyvtárosi, régészeti, művészettörténeti emlékeit is, írországi munkahelyén csakúgy, mint Rómában, a Vatikáni Múzeumban és egyebütt, a nagyvilágban folytatott csatangolásai során.

Izgalmasak és érdekesek a politikatörténeti vonatkozások: az osztályidegenként kezelt diák, a „disszidens” egyetemista és a sztálini korszakra emlékező író följegyzései mindig tanulságos tanúskodások a későbbi korok olvasóinak. A külföldön szerzett tapasztalatok sem elhanyagolhatók – például a találkozás a román diktátor, Ceausescu tábornok öccsével egy manhattani fogadáson. Vagy a megismerkedés „Béla bá”-val, Király Bélával, az 56-os Nagy Imre-kormány államminiszterével, immár történészként.

A könyvnek nem ártott volna valamivel figyelmesebb szerkesztői beavatkozás, akkor sem, ha Péntek Imre személyében kiváló költő és avatott szakember végezte ezt a munkát. A *paktál* ige nem tévesztendő össze a *traktállal* (Mindszentyről „azt mondják, az amerikaiakkal traktált”), nem jó szó az *összegész* meg a *hőmeleg*. A *kútnak szánt betongyűrűk* értelmében nem használható a *kútnak szentelt betongyűrűk*, a *rendre* helyében nem tudom, miért áll több helyen *rendjére* (értsd: mindig) – és így tovább. Ezeket ki kellett volna szűrni és szűrni; így a kritikus is kevesebb okot adna arra, hogy utálatos, akadékoskodó ember színében tűnjön fel. Az egyik novellában (*Babics csével*, 2004) a nagy költő majdnem-névrokona, Babics tanár úr így pallé-

rozza a gimnázium diákjait: „A nyelv, fiaim, valóban kincs, ha makulátlan és romlatlan, úgy fénylik, mint az arany; ha mint a lencse zsiszikkal, tele van szórva hamis pénzzel, értékét, sőt érvényét veszti, vége a magyaros fogalmazásnak”. Ezt a bölcseséget egy picivel még jobban össze lehetne egyeztetni az író élőbeszédet követő, már-már csevegő közvetlenségével, s a következő életmű-válogatásról mint a *nagyon életes* széppróza gyönyörű példájáról számolhatna be a kritikus Kabdebó Tamás írásművészetéről szólva. Azzal az örömmel és elismeréssel, hogy az író az ezredvég és az évezredforduló pótolhatatlan tanúi közé tartozik.

Alföldy Jenő

JAKOVITS JÓZSEF: KÚT (BÁLVÁNY)